КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Прарэктар па вучэбнай рабоце
__________ А.В. Макоўчык
« 19 » __________ 2023 г.
Рэгістрацыйны № УД-___/вуч.
УД-26-2-№39-2023/уч.

ДАПАМОЖНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці:
6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя

2023 г.

Вучэбная праграма складзена на падставе адукацыйнага стандарту па спецыяльнасці 6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя (зацв. МО РБ ад 02.08.2023 №225) і вучэбных планаў спецыяльнасці 6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя, прафілізацыі: грамадазнаўчыя дысцыпліны (зацв. 23.02.2023 рэгістрацыйны № 005-2023/у; зацв. 23.02.2023 рэгістрацыйны № 008-2023/уз), сусветная мастацкая культура (зацв. 23.02.2023 рэгістрацыйны № 006-2023/у), экскурсійна-краязнаўчая работа (зацв. 23.02.2023 рэгістрацыйны № 007-2023/у)

СКЛАДАЛЬНІК:
А.А.Сурма, дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі і методыкі выкладання гісторыі гістарычнага факультэта БДПУ, кандыдат гістарычных навук

РЭЦЭНЗЕНТЫ:
І.В.Пугач, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў гістарычнага факультэта БДПУ, кандыдат гістарычных навук;
У.М.Кадзіра, першы прарэктар прыватнай установы адукацыі «Інстытут сучасных ведаў імя А.М.Шырокава», кандыдат гістарычных навук, дацэнт

УЗГОДНЕНА:
Дырэктар дзяржаўнай установы
адукацыі «Гімназія № 5 г. Мінска імя
герояў сустрэчы на Эльбе» Ж.Я.Гвозд

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:
Кафедрай усеагульнай гісторыі і методыкі выкладання гісторыі
(пратакол № 3 ад 31.10.2023)
Загадчык кафедры В.А.Йоцюс

Навукова-метадычным саветам установы вышэйшай адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»
(пратакол № 3 ад 19.12.2023)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджальных яе матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст
вучэбна-метадычнага аддзела Г.В.Вінаградава

Дырэктар бібліятэкі Н.П.Сяткоўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма па курсе «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны» прадугледжана адукацыйным стандартам і вучэбнымі планамі падрыхтоўкі студэнтаў па спецыяльнасці 6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя.

Прадстаўленая праграма накіравана на забеспячэнне падрыхтоўкі кваліфікаванага выкладчыка (настаўніка гісторыі), які валодае фундаментальнымі ведамі ў галіне антрапанімікі, геральдыкі, нумізматыкі, палеаграфіі, храналогіі і іншых дапаможных гістарычных дысцыплін, які ўмее прымяняць атрыманыя веды на практыцы ў працэсе выкладання гісторыі ў сярэдняй школе.

Курс «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны» з'яўляецца міжпрадметнай дысцыплінай, якая інтэгруе веды. Дысцыпліна непасрэдна звязана з такімі навучальнымі дысцыплінамі, як «Археалогія Беларусі», «Этналогія Беларусі», «Краезнаўства Беларусі».

Метадалагічную аснову вучэбнай дысцыпліны складаюць прынцыпы гістарызму і аб'ектыўнасці, праблемна-храналагічны і міждысцыплінарны падыходы, а таксама агульнанавуковыя (аналіз, сінтэз, індукцыя і дэдукцыя) і канкрэтна-гістарычныя (гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-сістэмны) метады даследавання.

Мэта навучальнай дысцыпліны заключаецца ў засваенні студэнтамі тэарэтычных ведаў у галіне дапаможных гістарычных дысцыпліны і фарміраванні ў іх навыкаў эфектыўнага выкарыстання метадаў і прыёмаў даследавання гістарычных крыніц.

Для рэалізацыі пастаўленай мэты неабходна вырашыць наступныя **задачы**:

- засваення навыкаў чытання і палеаграфічнага аналіза пісьмовых помнікаў па гісторыі Беларусі;
- авалодання ведамі ў галіне храналогіі, метралогіі, нумізматыкі, анамастыкі, антрапанімікі, тапанімікі, геральдыкі, сфрагістыкі і ўменнямі выкарыстоўваць іх пры вывучэнні айчыннай і сусветнай гісторыі;
- авалоданне ўменнямі выкарыстоўваць даныя дапаможных гістарычных дысцыплін для арганізацыі вучэбнай і пазакласнай працы настаўніка гісторыі і ў працы гісторыка-вучонага.

У выніку вывучэння навучальнай дысцыпліны студэнт павінен **ведаць**:

- гісторыю станаўлення дапаможных гістарычных дысцыплін як галіны навуковых ведаў;
- асноўныя палажэнні тэорыі і методыкі дапаможных гістарычных дысцыплін;

умець:

- чытаць і перакладаць на сучасную мову старажытнарускія і старабеларускія тэксты XI – XVII стст.;
- вызначаць тып тэксту (устаў, паўустаў, скорапіс) і прыкладны час напісання тэксту;
- пераводзіць даты розных каляндарных сістэм на сучаснае летазлічэнне;
- ведаць асноўныя правілы геральдыкі і блазаніраваць герб;
- выкарыстоўваць даныя метралогіі, нумізматыкі, анамастыкі, геральдыкі і сфрагістыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.

валодаць:

- паняццямі аб дапаможных гістарычных дысцыплінах, іх месцы і ролі ў сістэме гістарычных навук;
- зместам асноўных дапаможных гістарычных дысцыплін: палеаграфіі, храналогіі, нумізматыкі, метралогіі, тапанімікі, геральдыкі, эпіграфікі, анамастыкі, сфрагістыкі;
- навыкамі навуковай работы з крыніцамі;
- метадамі дапаможных гістарычных дысцыплін пры правядзенні гістарычнага даследавання;
- метадамі выкарыстання дапаможных гістарычных дысцыплін у выкладанні гісторыі ў школе.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны» павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў спецыяльнай кампетэнцыі.

Студэнт павінен:

СК-4 – выкарыстоўваць археалагічны і гісторыка-краязнаўчы матэрыял, даныя нумізматыкі, палеаграфіі, геральдыкі, храналогіі ў вывучэнні і выкладанні гісторыі, а таксама для вырашэння даследчых задач.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны» па спецыяльнасці 6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя вучэбным планам адводзіцца ўсяго 100 гадзін (3 зач. адз.), з іх: аўдыторных – 48 гадзін (18 гадзін – лекцый, 10 гадзін – практычных і 20 гадзін – семінарскіх заняткаў, з іх 4 гадзіны – кіруемая самастойная работа студэнта), на самастойную працу – 52 гадзіны. Форма кантролю: залік у другім семестры.

На завочнай форме атрымання адукацыі па спецыяльнасці 6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя навучальным планам адводзіцца ўсяго 100 гадзін, з іх 12 аўдыторных гадзін: 4 гадзіны – лекцый, 8 гадзін – семінарскіх заняткаў). У працэсе вывучэння дысцыпліны студэнты здаюць залік на 1 курсе.

РАЗМЕРКАВАННЕ БЮДЖЭТУ ВУЧЭБНАГА ЧАСУ

<table>
<tr><th rowspan="3">Назва вучэбнай дысцыпліны</th><th rowspan="3">Сяместр</th><th colspan="6">Колькасць гадзін навучальных заняткаў</th><th rowspan="3">Самастойная (пазааўдыторная) работа</th><th rowspan="3">Форма кантролю ведаў</th></tr>
<tr><th rowspan="2">усяго</th><th rowspan="2">аўдыторных</th><th colspan="4">З іх</th></tr>
<tr><th>лецыі</th><th>Практычныя заняткі</th><th>Семінарскіе заняткі</th><th>КСРС</th></tr>
<tr><td>Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны</td><td>2</td><td>100</td><td>48</td><td>16</td><td>10</td><td>18</td><td>4</td><td>52</td><td>залік</td></tr>
</table>

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук

Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і іх месца ў гістарычнай навуцы. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і крыніцазнаўства. Прадмет даследавання дапаможных гістарычных дысцыплін. Іх сувязь паміж сабой і з іншымі навукамі (гісторыяй, археалогіяй, этналогіяй, мовазнаўствам, астраноміяй, матэматыкай і інш.).

Зараджэнне і развіццё дапаможных гістарычных дысцыплін. Практычны, прыкладны і навукова-тэарэтычны перыяды развіцця дапаможных гістарычных дысцыплін. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны на сучасным этапе. Умоўнасць назвы.

Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях. Выкарыстанне матэрыялу дапаможных гістарычных дысцыплін у рабоце настаўніка гісторыі.

Літаратура па курсу «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны». Яе аналіз.

Тэма 2. Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін

Прадмет, задачы і метады палеаграфіі. Крыніцы вывучэння палеаграфіі. Сувязь з іншымі навукамі: эпіграфікай, храналогіяй, археаграфіяй, дыпламатыкай, філіграналогіяй і інш. Гісторыя развіцця палеаграфіі. Вылучэнне берасталогіі і філіграналогіі.

Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях: вызначэнне часу і месца стварэння, іх сапраўднасці ці падробленасці, аўтараў рукапісаў. Паняцце звода, ізвода, пратографа, спіса.

Выкарыстанне палеаграфічных матэрыялаў у працы настаўніка гісторыі.

Паходжанне славянскай пісьменнасці. Сведчанні аб існаванні дакірылічнай пісьменнасці. Кірыліца і глаголіца: пытанні аб часе ўзнікнення, аўтарстве і першаснасці. Кірыліца. Паходжанне і гукавае значэнне літар. Абазначэнне лічбаў літарамі. Надрадковыя знакі. Помнікі пісьменнасці ўсходнеславянскіх народаў.

Тэма 3. Графічныя тыпы кірылічнага пісьма

Матэрыял і прылады для пісьма. Пергамен: гісторыя ўзнікнення, тэхналогія выпрацоўкі, палімпсесты. Папера: гісторыя ўзнікнення, тэхналогія вырабу, бамбіцына, філіграні. Выраб паперы ў Рэчы Паспалітай, гербы на вадзяных знаках. Выкарыстанне бяросты і цэры, стыляў як прылад для пісьма. Чарніла і фарбы, выкарыстанне золата і серабра. Гусіныя пёры, алоўкі, пэндзалі, хараксала, кружала і іншыя прылады для пісьма і аздаблення. Фармат рукапісаў.

Вязь як від дэкаратыўнага пісьма, лігатурыраванне, штамбаванне, паказчык вязі. Прычыны змянення графікі пісьма.

Упрыгожванне рукапісаў. Застаўкі, ініцыялы, калафоны. Арнаменты: старавізантыйскі або геаметрычны, тэраталагічны, новавізантыйскі, балканскі,

старадрукаваны арнамент, барока, ракако, стыль Людовіка XVI, ампір. Мініяцюры.

Устаў, паўустаў і скорапіс і вязь як графічныя тыпы кірылічнага пісьма. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 4. Устаў як графічная разнавіднасць пісьма

Графіка пісьма. Крыніцы XI ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XII ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XIII ст. і іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 5. Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма

Графіка пісьма. Крыніцы XIV ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XV ст., іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Праблема змены графікі літар. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 6. Скорапіс як графічная разнавіднасць пісьма

Графіка пісьма. Крыніцы XVI ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XVII ст., іх характэрныя прыкметы. Крыніцы XVIII ст., іх характэрныя прыкметы. Аздабленне рукапісаў. Праблема змены графікі літар. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма.

Тэма 7. Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна

Прадмет, аб’ект і задачы геральдыкі. Крыніцы вывучэння геральдыкі. Этапы развіцця геральдыкі. Сувязь геральдыкі з іншымі навукамі. Знешнія і ўнутраныя прычыны ўзнікнення геральдыкі. Інстытут герольдаў.

Тэарэтычная геральдыка. Асноўныя геральдычныя тэрміны. Віды гербоў. Састаўныя часткі герба: шчыт, шлем, карона, бурэлет, клейнод, намёт, мантыя, дэвіз, пастамент. Віды шчытоў. Геральдычныя фігуры: фігуры дзялення, геральдычныя фігуры першага і другога парадку, негеральдычныя фігуры (натуральныя, штучныя і фантастычныя). Эмалі, металы і футры. Асноўнае правіла геральдыкі. Шрафіроўка. Блазаніраванне герба.

Тэма 8. Практычная геральдыка

Гарадскія гербы Беларусі. Асноўныя этапы існавання: гісторыя ўзнікнення, існаванне ў часы ВКЛ, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі, пасля рэвалюцыі 1917 г., перыяд “турысцкага значыка”, перыяд адраджэння.

Уласныя гербы. Знакі Рурыкавічаў. “Сарматызм” і “рымскае паходжанне” шляхты. Адметныя рысы беларускіх уласных гербаў.

Гербы аб’яднанняў. Гісторыя ўзнікнення і існавання.

Дзяржаўныя гербы Рэспублікі Беларусь: гісторыя стварэння і існавання.

Адраджэнне гербавай сімволікі: асноўныя шляхі і тэндэнцыі.

Далейшыя напрамкі развіцця геральдыкі: лагатыпізацыя, паняцце сімвала і эмблемы.

Тэма 9. Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь

Віды гербоў. Правілы блазаніравання. Эмалі і металы на гарадскіх гербах. Геральдычныя і негеральдычныя фігуры на гарадскіх гербах.

Гісторыя стварэння і існавання гарадскіх гербоў. Гарадскія гербы да падзелаў Рэчы Паспалітай. Гарадскія гербы пасля падзелаў Рэчы Паспалітай. Адраджэнне і наданне гарадскіх гербоў у Рэспубліцы Беларусь.

Тэма 10. Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна

Матэматычная (астранамічная) і гістарычная храналогія. Тэарэтычныя і практычныя задачы храналогіі. Сувязь храналогіі з іншымі навукамі. Узнікненне і развіццё храналогіі як дапаможнай гістарычнай дысцыпліны. Датаванне гістарычных падзей і крыніц. Датаванне па ўскосных даных. Выкарыстанне матэрыялаў гістарычнай храналогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. Літаратура па курсе, яе аналіз.

Тэма 11. Час і яго вымярэнне

Паняцце года, месяца, тыдня, сутак, гадзіны. Месяцовыя, сонечныя і месяцова-сонечныя каляндары. Старажытныя каляндарныя сістэмы: старажытнаегіпецкая, вавілонская, старажытнагрэчаская, рымская, старажытнаяўрэйская. Юліянскі, грыгарыянскі і новаюліянскі каляндар. Мусульманскі каляндар. Каляндар французскай рэвалюцыі. Спробы стварэння сусветнага каляндара.

Назвы месяцаў і дзён тыдня. Паняцце эры.

Сістэма вымярэння часу ўсходнеславянскімі народамі. Сакавіцкі, ультрасакавіцкі, вераснёўскі і студзеньскі стылі. Методыка храналагічных даследаванняў.

Тэма 12. Практычная храналогія

Вызначэнне года ад стварэння света і перавод на даты нашай эры**.** Вызначэнне даты падзеі. Пераходзячыя і непераходзячыя святы. Вызначэнне дня святкавання Пасхі. Вызначэнне дня тыдня. Формула Беражкова.

Тэма 13. Сфрагістыка

Прадмет, аб’ект і задачы сфрагістыкі. Крыніцы вывучэння сфрагістыкі. Развіццё сфрагістыкі як дапаможнай гістарычный дысцыпліны. Паняцце пячаткі. Паняцце матрыцы і адбітка. Сфрагістычная тэрміналогія: працоўная паверхня, выява, легенда. Віды пячатак: прывесістыя, прыціскныя, прыкладныя, маліўдавулы, аргіравулы, хрысавулы, васковыя, воска-масцічныя, масцікавыя, курадымныя пячаткі.

Методыка даследавання пячатак.

Тэма 14. Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі

Пячаткі на тэрыторыі пражывання ўсходніх славян: першыя ўпамінанні і праблема знешняга выгляду. Пячаткі Х ст. Пячатка Ізяслава Ўладзіміравіча: знешні выгляд і сувязі з геральдычнай традыцыяй (знакі Рурыкавічаў). Пячаткі XII–XIII ст.: знешні выгляд і матэрыял. Булы архаічнай традыцыі, грэка-рускія пячаткі. Пячаткі епіскапаў, князёў, жаночыя пячаткі: знешні выгляд і адрозненні. Пячаткі ДЬНЕСЛОВО. Пячаткі XV–XVIII стст.: знешні выгляд і матэрыял адбіткаў, заканадаўчае пацверджанне прымянненя пячатак. Пячаткі ўласныя і дзяржаўныя. Пячаткі XIX–XX стст.

Тэма 15. Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна

Прадмет і задачы гістарычнай метралогіі. Яе роля ў гістарычных даследаваннях. Сувязь метралогі з іншымі навукамі. Метралагічныя крыніцы. Гісторыя станаўлення і развіцця метралогіі. Практычнае выкарыстанне даных метралогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі.

Тэма 16. Метралогія ад старажытных часоў да ХХ ст.

Метралогія ўсходнеславянскіх народаў. Меры даўжыні, паверхні, вагі і аб’ёму сыпкіх і вадкіх рэчываў.

Уніфікацыя мер у Вялікім княстве Літоўскім і Расійскай дзяржаве. Наўгародская і Маскоўская сістэмы. Меры даўжыні, плошчы, вагі, аб’ёма, меры падаткаабкладання.

Выкарыстанне англійскіх мер і змена ў сувязі з гэтым мер даўжыні і паверхні. Удакладненне мер у сувязі з развіццём капіталістычных адносін. Метрычная сістэма мер і пытанне аб яе ўвядзенні. Увядзенне метрычнай сістэмы мер. Яе характарыстыка. Эталоны мер.

Тэма 17. Нумізматыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з антычнасці да XIII ст.

Нумізматыка як навука. Баністыка, фалерыстыка. Скарбы як асноўны аб’ект для нумізматычных даследаванняў. Віды і датаванне скарбаў. Сувязь нумізматыкі з іншымі навукамі. Літаратура па нумізматыцы. Гісторыя ўзнікнення нумізматыкі. Выкарыстанне даных нумізматыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. Нумізматычная тэрміналогія. Грошы, іх віды і функцыі.

Антычныя манеты на беларускай зямлі. Першы безманетны перыяд. Арабскія, візантыйскія, кіеўскія і наўгародскія манеты. Заходнееўрапейскія дэнарыі. Шляхі паступлення манет. Геаграфія размяшчэння скарбаў. Другі безманетны перыяд. Дыскусія аб яго прычынах. Літоўскія, кіеўскія, наўгародскія і чарнігаўскія грыўні.

Тэма 18. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі

Грашовае абарачэнне ў XIV-XVI стст. Пражскі грош. Літоўскія дэнарыі. Манеты Польшчы, Лівонскага ордэна, Залатой арды і іншых краін.

Манеты Вялікага княства Літоўскага. Узаемаадносіны паміж манетамі Вялікага княства Літоўскага і польскімі манетамі. Талеры. Чаканка білонавых манет. Паступленне на тэрыторыю Беларусі манет Лівоніі, шведскай Прыбалтыкі, Расіі, Прусіі і іншых краін.

Грашовае абарачэнне ў XVII – XVIII стст. Фінансавы крызіс. Чаканка меднай, білонавай і сярэбранай манеты. Барацінкі і тымфы. Манеты Расіі і Прусіі.

Грашовае абарачэнне ў канцы XVIII – XIX стст. Асаблівасці грашовага абарачэння Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. Увядзенне залатога монаметалізму.

Грашовае абарачэнне ў час першай сусветнай вайны.

Грашовае абарачэнне ў савецкі час. Развал грашовай сістэмы ў час грамадзянскай вайны. Падрыхтоўка і правядзенне грашовай рэформы 1922-24 гг. Чаканка бронзавых і нікелевых манет. Грашовыя рэформы 1947 і 1961 гг. Юбілейныя і памятныя манеты. Грашовая сістэма ў канцы XX – пачатку XXI ст.

Тэма 19. Гістарычная анамастыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна

Прадмет і задачы гістарычнай анамастыкі. Тапаніміка, этнаніміка і антрапаніміка. Сувязь анамастыкі з мовазнаўствам, гісторыяй, геаграфіяй, сацыялогіяй і іншымі дысцыплінамі. Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён. Фарманты асабістых імён і іх вывучэнне. Выкарыстанне даных анамастыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. Літаратура па тэме, яе аналіз.

Тэма 20. Гістарычная тапаніміка і антрапаніміка

Антрапаніміка як навука. Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён у мінулым. Дахрысціянскія і хрысціянскія імёны. Княжацкія імёны. Жаночыя і мужчынскія імёны. Прозвішчы і мянушкі. Асаблівасці прозвішчаў і імён у розных сацыяльных групах. Імянная мода.

Гістарычная тапаніміка як навука. Сувязь тапанімікі з мовазнаўствам, гісторыяй і геаграфіяй. Тапанімічная тэрміналогія. Мікратапаніміка, макратапаніміка і мезатапаніміка. Адлюстраванне ў геаграфічных назвах этнагенезу, міграцыі насельніцтва, эканамічнага, палітычнага і сацыяльнага жыцця грамадства. Тапанімічны субстрат. Гідронімы. Назвы населеных пунктаў. Тапаніміка Беларусі і роднага краю. Угра-фінскія, балцкія, славянскія і іншыя назвы геаграфічных аб’ектаў на тэрыторыі Беларусі.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя (дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы, заняткa	Назва раздзела, тэмы (пералік вывучаемых пытанняў)	Колькасць аўдыторных гадзін				Самастойная (пазааўдыторная) работа	Матэрыяльнае забеспячэнне занятку (нагляднья, метадычныя дапаможнікі і навучання г.д.)	Літаратура	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Семінарскія заняткі	Кіруемая самастойная работа студэнтаў				
2 сяместр									
1.	**Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук** 1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і іх месца ў гістарычнай навуцы 2. Зараджэнне і развіццё дапаможных гістарычных дысцыплін 3. Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях 4. Літаратура па курсу «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны»	2				4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук»	[1, 2, 5]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне
2.	**Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін**	2				4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Палеаграфія ў	[1, 2]	Кантроль канспектаў, вуснае

	1. Прадмет, задачы і метады палеаграфіі 2. Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях 3. Выкарыстанне палеаграфічных матэрыялаў у працы настаўніка гісторыі 3. Паходжанне славянскай пісьменнасці						сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін»		апытанне
3.	**Графічныя тыпы кірылічнага пісьма** 1.Матэрыялы і прылады для пісьма 2. Вязь як від дэкаратыўнага пісьма 3. Упрыгожванне рукапісаў 4. Устаў, паўустаў і скорапіс і вязь як графічныя тыпы кірылічнага пісьма 5. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма			2	2 (С)	4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Графічныя тыпы кірылічнага пісьма», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 5]	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
4.	**Устаў як графічная разнавіднасць пісьма** 1. Крыніцы XI ст., іх характэрныя прыкметы 2. Крыніцы XII ст., іх характэрныя прыкметы 3. Крыніцы XIII ст. і іх характэрныя прыкметы 4. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма		2			4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Устаў як графічная разнавіднасць пісьма», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 5]	Праверка рабочых сшыткаў, чытанне і аналіз тэкстаў

5.	**Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма** 1. Крыніцы XIV ст., іх характэрныя прыкметы 2. Крыніцы XV ст., іх характэрныя прыкметы 3. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма		2			4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 5]	Праверка рабочых сшыткаў, чытанне і аналіз тэкстаў
6.	**Скорапіс як графічная разнавіднасць пісьма** 1. Крыніцы XVI ст., іх характэрныя прыкметы 2. Крыніцы XVII ст., іх характэрныя прыкметы 3.Крыніцы XVIII ст., іх характэрныя прыкметы 4. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма		2			2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Скорапіс як графічная разнавіднасць пісьма», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 5]	Праверка рабочых сшыткаў, чытанне і аналіз тэкстаў
7.	**Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна** 1. Прадмет, аб’ект і задачы геральдыкі. 2. Крыніцы вывучэння і этапы развіцця геральдыкі. Сувязь геральдыкі з іншымі навукамі 3. Знешнія і ўнутраныя прычыны ўзнікнення геральдыкі 4. Тэарэтычная геральдыка 4.Блазаніраванне герба	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна»	[1, 3, 6]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне
8.	**Практычная геральдыка** 1. Гарадскія гербы Беларусі			2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне	[1, 3, 6]	Праверка рабочых

	2. Уласныя гербы 3. Гербы аб’яднанняў 4. Дзяржаўныя гербы Рэспублікі Беларусь						«Практычная геральдыка», практыкум, рабочы сшытак		сшыткаў, вуснае апытанне
9.	**Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь** 1. Правілы блазаніравання 2. Віды гербоў 3. Эмалі і металы на гарадскіх гербах Беларусі 4. Геральдычныя і негеральдычныя фігуры на гарадскіх гербах			2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 6]	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
10.	**Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна** 1. Тэарэтычныя і практычныя задачы храналогіі 2. Сувязь храналогіі з іншымі навукамі 3. Узнікненне і развіццё храналогіі як дапаможнай гістарычнай дысцыпліны 4. Выкарыстанне матэрыялаў гістарычнай храналогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі 5. Літаратура па курсе, яе аналіз	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна»	[1]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне
11.	**Час і яго вымярэнне** 1.Паняцце года, месяца, сутак, тыдня 2. Месяцовыя, сонечныя і			2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Час і яго вымярэнне», практыкум, рабочы	[1, 3]	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне

	месяцова-сонечныя каляндары 3.Старажытныя каляндарныя сістэмы 4. Методыка храналагічных даследаванняў						сшытак		
12.	**Практычная храналогія** 1. Вызначэнне года ад стварэння света і перавод на даты нашай эры 2. Вызначэнне даты падзеі 3. Вызначэнне дня святкавання Пасхі 4. Формула Беражкова		4	2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Рашэнне задач па храналогіі», Практыкум, тэсты, рабочы сшытак	[1, 3]	Рашэнне храналагічных задач, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
13.	**Сфрагістыка** 1. Прадмет, аб’ект і задачы сфрагістыкі 2. Крыніцы вывучэння сфрагістыкі 3. Сфрагістычная тэрміналогія 4. Развіццё сфрагістыкі як дапаможнай гістарычный дысцыпліны 5. Віды пячатак				2 (Л)	2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Сфрагістыка»	[1, 5]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне
14.	**Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі** 1. Пячаткі на тэрыторыі пражывання ўсходніх славян 2. Пячаткі Х ст. 2. Пячаткі ХІІ–ХІІІ ст.: знешні выгляд і матэрыял 3. Пячаткі ХV–ХVІІІ стст.: знешні выгляд і матэрыял			2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі», практыкум, рабочы сшытак	[1, 5]	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне

	адбіткаў 4.Пячаткі XIX–XX стст								
15.	**Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна** 1. Прадмет і задачы гістарычнай метралогіі 2. Метралагічныя крыніцы 3. Гісторыя станаўлення і развіцця метралогіі 4. Практычнае выкарыстанне даных метралогіі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Гістарычная метралогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна»	[1, 2, 4]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне, тэст
16.	**Метралогія ад старажытных часоў да XX ст.** 1.Метралогія усходнеславянскіх народаў 2. Уніфікацыя мер у Вялікім княстве Літоўскім і Расійскай дзяржаве 3. Выкарыстанне англійскіх мер і змена ў сувязі з гэтым мер даўжыні і паверхні 4. Удакладненне мер у сувязі з развіццём капіталістычных адносін 5. Увядзенне метрычнай сістэмы мер			2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Метралогія ад старажытных часоў да XX ст.», практыкум, рабочы сшытак	[1, 2]	Рашэнне задач па метралогіі, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
17.	**Нумізматыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з**	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Нумізматыка як	[1, 6, 8]	Кантроль канспектаў, вуснае

	антычнасці да XIII ст. 1. Нумізматыка як навука 2. Гісторыя ўзнікнення нумізматыкі 3. Выкарыстанне даных нумізматыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі. 4. Антычныя манеты на беларускай зямлі 5. Першы і другі безманетны перыяды 6. Куфічны дырхем, заходнееўрапейскі дэнарый						дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з антычнасці да XIII ст.»		апытанне
18.	**Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі** 1. Грашовае абарачэнне XIV-XVI стст. 2. Грашовае абарачэнне XVII-XVIII стст. 3. Грашовае абарачэнне XVIII-XIX стст. 4. Грашовае абарачэнне ў савецкі час 5 Грашовая сістэма ў канцы XX – пачатку XXI ст.	2		2		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі»	[1, 6, 8]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне
19.	**Гістарычная анамастыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна** 1. Прадмет і задачы гістарычнай анамастыкі 2. Тапаніміка, этнаніміка і	2				2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Гістарычная анамастыка як дапаможная гістарычная	[3]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне

	антрапаніміка 3. Фарманты асабістых імёнаў і іх вывучэнне 4. Выкарыстанне даных анамастыкі ў гістарычных даследаваннях і працы настаўніка гісторыі 5. Літаратура па тэме, яе аналіз						дысцыпліна»		
20.	**Гістарычная тапаніміка і антрапаніміка** 1. Гістарычная антрапаніміка як навука 2.Гістарычная тапаніміка як навука			2		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Гістарычная тапаніміка і антрапаніміка», практыкум, рабочы сшытак	[1, 2]	Рашэнне практычных задач па анамастыцы, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
	Усяго гадзін	**16**	**10**	**18**	**4**	**52**			**Залік**

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ
6-05-0113-01 Гістарычная адукацыя (завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы (пералік вывучаемых пытанняў)	Колькасць аўдыторных гадзін		Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і г.д.)	Літаратура	Форма кантроля ведаў
		Лекцыі	Семінарскія заняткі			
1	2	3	4	7	8	9
			2 сяместр			
1.	**Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук** 1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і іх месца ў гістарычнай навуцы 2. Зараджэнне і развіццё дапаможных гістарычных дысцыплін 3. Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях 4. Літаратура па курсу «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны»	2		Мульцімедыйнае суправаджэнне «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук»	[1, 2, 5]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне

2.	**Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін** 1. Прадмет, задачы і метады палеаграфіі 2. Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях 3. Выкарыстанне палеаграфічных матэрыялаў у працы настаўніка гісторыі 3. Паходжанне славянскай пісьменнасці	2		Мульцімедыйнае суправаджэнне «Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін»	[1, 2]	Кантроль канспектаў, вуснае апытанне
3.	**Графічныя тыпы кірылічнага пісьма** 1.Матэрыялы і прылады для пісьма 2. Вязь як від дэкаратыўнага пісьма 3. Упрыгожванне рукапісаў 4. Устаў, паўустаў і скорапіс і вязь як графічныя тыпы кірылічнага пісьма 5. Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма		4	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Графічныя тыпы кірылічнага пісьма», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 5]	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
4.	**Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь** 1. Правілы блазаніравання		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь», практыкум, рабочы сшытак	[1, 3, 6]	Праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне

	2. Віды гербоў 3. Эмалі і металы на гарадскіх гербах Беларусі 4. Геральдычныя і негеральдычныя фігуры на гарадскіх гербах					
5.	**Практычная храналогія** 1. Вызначэнне года ад стварэння света і перавод на даты нашай эры 2. Вызначэнне даты падзеі 3. Вызначэнне дня святкавання Пасхі 4. Формула Беражкова		2	Мульцімедыйнае суправаджэнне «Рашэнне задач па храналогіі», Практыкум, тэсты, рабочы сшытак	[1, 3]	Рашэнне храналагічных задач, праверка рабочых сшыткаў, вуснае апытанне
	Усяго:	**4**	**8**			**Залік**

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

ЛІТАРАТУРА

Асноўная літаратура

1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны [Электронны рэсурс] : вучэб.-метад. комплекс для спецыяльнасцей 1-02 01 01 «Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны», 1-02 01 02 « Гісторыя і сусветная мастацкая культура», 1-02 01 03 «Гісторыя і экскурсійна-краязнаўчая работа» / склад. І. Л. Калечыц // Репозиторий БГПУ. – Рэжым доступу: http://elib.bspu.by/handle/doc/46140. – Дата доступу: 09.10.2023.

Дадатковая літаратура

2. Абрамова, Н. Г. Вспомогательные исторические дисциплины : учеб. пособие для учреждений высш. проф. образования / Н. Г. Абрамова, Т. А. Круглова. – 2-е изд., испр. – М. : Академия, 2011. – 366 с.
3. Калечиц, И. Л. Практикум по вспомогательным историческим дисциплинам: палеография, геральдика, хронология, ономастика : пособие для студентов вузов / И. Л. Калечиц ; Белорус. гос. пед. ун-т. – Минск : БГПУ, 2012. – 156 с.
4. Калечыц, І. Л. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны : вучэб.-метад. дапам. / І. Л. Калечыц. – 2-е выд. – Мінск : Беларус. дзярж. пед. ун-т, 2009. – 139 с.
5. Леонтьева, Г. А. Вспомогательные исторические дисциплины : учеб. для студентов вузов / Г. А. Леонтьева, П. А. Шорин, В. Б. Кобрин ; под ред. Г. А. Леонтьевой. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Владос, 2015. – 380 с.
6. Сідаровіч, В. М. Гісторыя вывучэння антычных манет у Беларусі / В. М. Сідаровіч // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны : навук. зб. / рэдкал.: С. М. Ходзін (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2016. – Вып. 11. – С. 176–186.
7. Слейтер, С. Геральдика : ил. энцикл. / С. Слейтер ; пер. с англ. И. Жилинской. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Эксмо, 2005. – 264 с.
8. Юргенсон, В. А. Денежное обращение Великого княжества Литовского: процессы унификации денежных систем Княжества и Короны / В. А. Юргенсон // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны : навук. зб. / рэдкал.: С. М. Ходзін (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2016. – Вып. 11. – С. 187–194.

ПЕРАЛІК ЗАДАННЯЎ КІРАВАЕМАЙ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ НАВЧАЛЬНЫХ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

Тэма 3. Графічныя тыпы кірылічнага пісьма
(2 г., семінар)

План:

1. Устаў як графічны тып кірылічнага пісьма.
2. Паўстаў як графічны тып кірылічнага пісьма.
3. Скорапіс як графічны тып кірылічнага пісьма.
4. Вязь як графічны дэкаратыўны тып кірылічнага пісьма.

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбнай літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Дахрысціянская пісьменнасць.
2. Кірыліца і глаголіца.
3. Перадумовы з'яўлення ўстава як графічнага тыпу пісьма.
4. Перадумовы з'яўлення паўстава як графічнага тыпу пісьма.
5. Перадумовы з'яўлення скорапісу як графічнага тыпу пісьма.
6. Віды скорапісу.
7. Перадумовы з'яўлення вязі як дэкаратыўнага тыпу пісьма.

Форма кантролю – абмеркаванне дакладаў.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый:

1. Выкарыстанне ўстава ў пісьмовых помніках X-XIII стст.
2. Выкарыстанне паўстава ў пісьмовых помніках XIV-XV стст.
3. Выкарыстанне скорапісу ў пісьмовых помніках XV-XVII стст.
4. Выкарыстанне вязі ў пісьмовых помніках XV-XVII стст.

Форма кантролю – абарона творчага праекта.

Модуль III

Падрыхтоўка эсэ:

Роля кірылічнага пісьма у гісторыі Беларусі

Тэма 13 Сфрагістыка
(2 г., лекція)

План:

1. Прадмет, аб'ект і задачы сфрагістыкі
2. Крыніцы вывучэння сфрагістыкі
3. Сфрагістычная тэрміналогія
4. Развіццё сфрагістыкі як дапаможнай гістарычный дысцыпліны

5. Віды пячатак

Модуль I

Вывучыць матэрыялы вучэбнай літаратуры і Інтэрнэт-рэсурсаў і падрыхтаваць даклад на адну з тэм:

1. Прадмет, аб’ект і задачы сфрагістыкі
2. Крыніцы вывучэння сфрагістыкі
3. Сфрагістычная тэрміналогія
4. Развіццё сфрагістыкі як дапаможнай гістарычный дысцыпліны

Форма кантролю – абмеркаванне дакладаў.

Модуль II

Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый:

1. Віды пячатак: прывесістыя, прыціскныя, прыкладныя.
2. Віды пячатак: маліўдавулы, аргіравулы, хрысавулы.
3. Віды пячатак: васковыя, воска-масцічныя, масцікавыя, куродымныя пячаткі.

Форма кантролю – абарона мультымедыйных прэзентацый.

Модуль III

Падрыхтоўка эсэ:

Важнасць сфрагістыкі для вывучэння гісторыі Беларусі.

ПАТРАБАВАННІ ДА ВЫКАНАННЯ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ СТУДЭНТАЎ

№ п/п	Назва тэмы, раздзела	Колькасць гадзін на СРС	Заданне	Форма выканання
1.	Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук	4	**Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацый па наступных пытанях тэмы:** 1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны і іх месца ў гістарычнай навуцы 2. Зараджэнне і развіццё дапаможных гістарычных дысцыплін 3. Літаратура па курсу «Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны» **Падрыхтоўка эсэ па тэме «**Роля дапаможных гістарычных дысцыплін у гістарычных даследаваннях**»**	Абарона мультымедыйных прэзентацый, праверка эсэ
2.	Палеаграфія ў сістэме дапаможных гістарычных дысцыплін	2	**Падрыхтоўка канспектаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Прадмет, задачы і метады палеаграфіі 2. Практычнае выкарыстанне даных палеаграфіі ў гістарычных даследаваннях 3. Выкарыстанне палеаграфічных матэрыялаў у працы настаўніка гісторыі 3. Паходжанне славянскай пісьменнасці	Праверка канспектаў
3.	Графічныя тыпы кірылічнага пісьма	2	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Упрыгожванне рукапісаў: застаўкі, ініцыялы, калафоны 2. Арнаменты: барока, ракако, стыль Людовіка XVI, ампір 3. Мініяцюры	Абарона даклада
4.	Устаў як графічная разнавіднасць пісьма	4	**Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацыі па наступных пытанях тэмы:**	Абарона мультымедыйных прэзентацый, справаздача па

			1. Графіка пісьма 2. Аздабленне рукапісаў **Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме** «Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма»	індывідуальных заданнях
5.	Паўустаў як графічная разнавіднасць пісьма	4	**Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацыі па наступных пытанях тэмы:** 1. Графіка пісьма 2. Аздабленне рукапісаў 3. Праблема змены графікі літар. **Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме** «Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма»	Абарона мультымедыйных прэзентацый, справаздача па індывідуальных заданнях
6.	Скарапіс як графічная разнавіднасць пісьма	2	**Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацыі па наступных пытанях тэмы:** 1. Графіка пісьма 2. Аздабленне рукапісаў 3. Праблема змены графікі літар **Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме** «Методыка вызначэння графічнага тыпу пісьма»	Абарона мультымедыйных прэзентацый, справаздача па індывідуальных заданнях
7.	Геральдыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна	4	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Асноўныя геральдычныя тэрміны 2. Асноўнае правіла геральдыкі **Падрыхтоўка прэзентацыі па наступных пытанях тэмы:** 1. Віды гербоў 2. Састаўныя часткі герба: шчыт, шлем, карона, бурэлет, клейнод, намёт, мантыя, дэвіз, пастамент	Абарона дакладаў і мультымедыйных прэзентацый

			3. Віды шчытоў 4. Геральдычныя фігуры: фігуры дзялення, геральдычныя фігуры першага і другога парадку, негеральдычныя фігуры (натуральныя, штучныя і фантастычныя) 5. Эмалі, металы і футры	
8.	Практычная геральдыка	2	**Падрыхтоўка канспектаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Адраджэнне гербавай сімволікі: асноўныя шляхі і тэндэнцыі 2. Далейшыя напрамкі развіцця геральдыкі: лагатыпізацыя, паняцце сімвала і эмблемы **Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме** «Адметныя рысы беларускіх ўласных гербаў»	Праверка канспектаў, справаздача па індывідуальных заданнях
9.	Блазаніраванне гарадскіх гербоў Рэспублікі Беларусь	2	**Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацыі па наступных пытанях тэмы:** 1. Гарадскія гербы да падзелаў Рэчы Паспалітай 2. Гарадскія гербы пасля падзелаў Рэчы Паспалітай. 3. Адраджэнне і наданне гарадскіх гербоў у Рэспубліцы Беларусь	Абарона мультымедыйных прэзентацый
10	Храналогія як дапаможная гістарычная дысцыпліна	2	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Матэматычная (астранамічная) і гістарычная храналогія 2. Датаванне гістарычных падзей і крыніц 3. Датаванне па ўскосных даных	Абарона дакладаў
11.	Час і яго вымярэнне	2	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Юліянскі, грыгарыянскі і новаюліянскі	Абарона дакладаў, справаздача па індывідуальных заданнях

			каляндар 2. Мусульманскі каляндар. 3. Каляндар французскай рэвалюцыі 4. Спробы стварэння сусветнага каляндара 4. Назвы месяцаў і дзён тыдня. Паняцце эры **Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме «**Методыка храналагічных даследаванняў**»**	
12.	Практычная храналогія	2	**Выкананне індывідуальнай практычнай работы па наступных пытаннях тэмы:** **1.** Вызначэнне дня тыдня 2. Формула Беражкова	Справаздача па індывідуальных заданнях
13.	Сфрагістыка	2	**Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме «**Методыка даследавання пячатак**»**	Справаздача па індывідуальных заданнях
14.	Гісторыя існавання пячатак на тэрыторыі Беларусі	2	**Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме «**Пячаткі уласныя і дзяржаўныя**»**	Справаздача па індывідуальных заданнях
15.	Гістарычная метралогія як дапаможна гістарычная дысцыпліна	2	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Роля гістарычнай метралогіі ў гістарычных даследаваннях 2. Сувязь гістарычнай метралогі з іншымі навукамі	Абарона дакладаў
16.	Метралогія ад старажытных часоў да XX ст.	2	**Падрыхтоўка канспектаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Увядзенне метрычнай сістэмы мер і яе характарыстыка 2 Эталоны мер	Праверка канспектаў
17.	Нумізматыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна. Грашовае абарачэнне з антычнасці да XIII ст.	4	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Баністыка, фалерыстыка	Абарона дакладаў і мультымедыйных прэзентацый, справаздача па

			2. Скарбы як асноўны аб’ект для нумізматычных даследаванняў. Віды і датаванне скарбаў 3. Сувязь нумізматыкі з іншымі навукамі 4. Нумізматычная тэрміналогія 5. Грошы, іх віды і функцыі **Падрыхтоўка мультымедыйных прэзентацыі па наступных пытанях тэмы:** 1. Літоўскія, кіеўскія, наўгародскія і чарнігаўскія грыўні 2. Арабскія, візантыйскія, кіеўскія і наўгародскія манеты **Выкананне індывідуальнай практычнай работы па тэме** «Літаратура па нумізматыцы»	індывідуальных заданнях
18.	Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі	2	**Падрыхтоўка дакладаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Грашовае абарачэнне ў час першай сусветнай вайны 2. Развал грашовай сістэмы ў час грамадзянскай вайны	Абарона дакладаў
19.	Гістарычная анамастыка як дапаможная гістарычная дысцыпліна	2	**Падрыхтоўка канспектаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Сувязь анамастыкі з мовазнаўствам, гісторыяй, геаграфіяй, сацыялогіяй і іншымі дысцыплінамі 2. Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён. Фарманты асабістых імён	Праверка канспектаў
20.	Гістарычная тапаніміка і антрапаніміка	4	**Падрыхтоўка канспектаў па наступных пытанях тэмы:** 1. Сацыяльная абумоўленасць асабістых імён у мінулым 2. Асаблівасці прозвішчаў і імён у розных	Праверка канспектаў і эсэ

			сацыяльных групах. Імянная мода 3. Сувязь тапанімікі з моваразнаўствам, гісторыяй і геаграфіяй. **Падрыхтоўка эсэ па тэме** «Тапаніміка Беларусі і роднага краю»	
Усяго		**52**		

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ І ВЫКАНАННІ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ СТУДЭНТАЎ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ «ДАПАМОЖНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ»

Мэтай метадычных рэкамендацый з'яўляецца павышэнне эфектыўнасці навучальнага працэсу, у тым ліку дзякуючы самастойнай рабоце, у якой студэнт становіцца актыўным суб'ектам навучання, што азначае:

-здольнасць займаць у навучанні актыўную пазіцыю;

-гатоўнасць мабілізаваць інтэлектуальныя і валявыя намаганні для дасягнення навучальных мэт;

-уменне праектаваць, планаваць і прагназаваць вучэбную дзейнасць;

-прывычку ініцыяваць сваю пазнавальную дзейнасць на аснове ўнутранай станоўчай матывацыі;

-усведамленне сваіх патэнцыйных навучальных магчымасцяў і псіхалагічную гатоўнасць скласці праграму дзеянняў па самаразвіцці.

Віды самастойнай работы студэнтаў

Рэпрадуктыўная самастойная работа	Самастойнае прачытанне, прагляд, канспектаванне вучэбнай літаратуры, праслухоўванне лекцый, завучванне, пераказ, запамінанне, Інтэрнэт-рэсурсы, паўтарэнне навучальнага матэрыялу і інш.
Пазнавальна-пошукавая самастойная работа	Падрыхтоўка паведамленняў, дакладаў, выступленняў на семінарскіх і практычных занятках, падбор літаратуры па дысцыплінарных праблемах і інш.
Творчая самастойная работа	Напісанне навуковых публікацый, удзел у навукова-даследчай рабоце, удзел у студэнцкай навуковай канферэнцыі і інш.

Арганізацыя і кантроль самастойнай работы

Для паспяховага выканання самастойнай працы студэнтаў неабходна планаванне і кантроль з боку выкладчыкаў. Аўдыторная самастойная праца выконваецца студэнтамі на лекцыях, семінарскіх занятках, і, такім чынам, выкладчык павінен загадзя выбудаваць сістэму самастойнай працы, улічваючы ўсе яе формы, мэты, адбіраючы вучэбную і навуковую інфармацыю і сродкі (метадычных) камунікацый, прадумваючы ролю студэнта ў гэтым працэсе і сваё ўдзел у ім.

Пытанні для самастойнай працы студэнтаў, указаныя ў вучэбнай праграме дысцыпліны, прапануюцца выкладчыкамі ў пачатку вывучэння

дысцыпліны. Студэнты маюць права выбіраць дадаткова тэмы, якія іх цікавяць для самастойнай працы.

Змест дзейнасці выкладчыка і студэнта пры выкананні самастойнай працы

Асноўныя характарыстыкі	Дзейнасць выкладчыка	Дзейнасць студэнтаў
Мэта выканання СР	- тлумачыць мэту і сэнс выканання СР; - дае разгорнуты або кароткі інструктаж аб патрабаваннях, якія прад'яўляюцца да СР і спосабах яе выканання; - дэманструе ўзор СР.	- разумее і прымае мэту СР як асобасна значную; - знаёміцца з патрабаваннямі да СР.
Матывацыя	- раскрывае тэарэтычную і практычную значнасць выканання СР, тым самым фарміруе ў студэнта пазнавальную патрэбнасць і гатоўнасць да выканання СР; - матывуе студэнта на дасягненне поспеху.	- фармуе ўласнае пазнавальнае запатрабаванне ў выкананні СР; - фармуе ўсталёўку і прымае рашэнне аб выкананні СР.
Кіраванне	- ажыццяўляе кіраванне шляхам мэтанакіраванага ўздзеяння на працэс выканання СР; - дае агульныя арыенціры выканання СР	- на аснове валодання абагульненым прыёмам сам ажыццяўляе кіраванне СР (праектуе, плануе, рацыянальна размяркоўвае час і г.д.)
Кантроль і карэкцыя выканання СР	- ажыццяўляе папярэдні кантроль, які прадугледжвае выяўленне зыходнага ўзроўню гатоўнасці студэнта да выканання СР; - ажыццяўляе выніковы кантроль канчатковага выніку выканання СР	- ажыццяўляе бягучы аперацыйны самакантроль за ходам выканання СР; - выяўляе, аналізуе і выпраўляе допушчаныя памылкі і ўносіць карэктывы ў працу, адсочвае ход выканання СР; - вядзе пошук аптымальных спосабаў выканання СР; - ажыццяўляе рэфлексіўнае стаўленне да ўласнай дзейнасці;

		- ажыццяўляе выніковы самакантроль выніку СР
Ацэнка	- на аснове параўнання выніку з узорам, загадзя зададзенымі крытэрыямі дае ацэнку СР; - выяўляе тыповыя памылкі, падкрэслівае станоўчыя і адмоўныя бакі, дае метадычныя парады па выкананні СР, вызначае далейшыя шляхі выканання СР; - устанаўлівае ўзровень і вызначае якасць прасоўвання студэнта і тым самым фарміруе ў яго матывацыю дасягнення поспеху ў вучэбнай дзейнасці.	- на аснове суаднясення выніку з мэтай дае самаацэнку СР, сваім пазнавальным магчымасцям, здольнасцям і якасцям.

Пазааўдыторная самастойная праца студэнтаў (далей самастойная праца) – запланаваная вучэбная, вучэбна-даследчая, навукова-даследчая дзейнасць студэнтаў, якая ажыццяўляецца ў пазааўдыторны час па заданні і пры метадычным кіраўніцтве выкладчыка, але без яго непасрэднага ўдзелу. Яна ўключае ў сябе:

- падрыхтоўку да аўдыторных заняткаў (лекцыям, практычным, семінарскім і інш.) і выкананне адпаведных заданняў;
- самастойную працу над асобнымі тэмамі навучальных дысцыплін у адпаведнасці з вучэбна-тэматычнымі планамі;
- напісанне дакладаў, эсэ;
- падрыхтоўку да ўсіх відаў кантрольных іспытаў, у тым ліку да залікаў;
- удзел у навуковых і навукова-практычных канферэнцыях, семінарах, кангрэсах і т.п.

Выкананне любога віду самастойнай працы прадугледжвае праходжанне студэнтамі наступных этапаў:

- вызначэнне мэты самастойнай працы;
- канкрэтызацыя пазнавальнай (праблемнай або практычнай) задачы;
- самаацэнка гатоўнасці да самастойнай работы па рашэнні пастаўленай або выбранай задачы;
- выбар адэкватнага спосабу дзеянняў, які вядзе да рашэння задачы (выбар шляхоў і сродкаў для яе рашэння);
- планаванне (самастойна або з дапамогай выкладчыка) самастойнай работы па рашэнні задачы;
- рэалізацыя праграмы выканання самастойнай працы.

Метадычныя парады і рэкамендацыі да заданняў

Усе тыпы заданняў, якія выконваюцца студэнтамі, у тым ліку ў працэсе самастойнай работы змяшчаюць установку на набыццё і замацаванне вызначанага Дзяржаўным адукацыйным стандартам вышэйшай прафесійнай адукацыі аб'ёму ведаў, а таксама на фарміраванне ў рамках гэтых ведаў некаторых навыкаў разумовых аперацый – умення ацэньваць, аналізаваць, параўноўваць, каментаваць і г.д. Некаторыя заданні патрабуюць тлумачэнні:

1. Пракаментаваць выказванне – растлумачыць, якая ідэя заключана ва ўрыўку, пра якую пазіцыю яе аўтара яна сведчыць.

2. Параўнаць - выявіць падабенства і адрозненне пазіцый па пэўных прыкметах.

3. Абгрунтаваць адзін з некалькіх прапанаваных варыянтаў адказу - прывесці аргументы на карысць правільнасці абранага варыянту адказу і паказаць, у чым памылковасць іншых варыянтаў.

4. Аргументаваць (абгрунтаваць, даказаць, растлумачыць) адказ.

5. Правесці аналіз – раскласці, якія вывучаюцца з'явы на складовыя часткі, супаставіць іх з мэтай выяўлення ў іх істотнага, неабходнага і вызначальнага.

6. Тэзісна выкласці ідэю, канцэпцыю, тэорыю – выкарыстоўваючы матэрыял навучальных дапаможнікаў і іншай літаратуры, коратка, але не на шкоду зместу сфармуляваць асноўныя палажэнні вучэння.

7. Адлюстраваць схематычна - значыць раскрыць змест адказу ў выглядзе табліцы, малюнка, дыяграмы і іншых графічных формаў.

Важным складнікам самастойнай пазааўдыторнай падрыхтоўкі з'яўляецца работа з літаратурай да ўсіх відаў заняткаў: семінарскіх, практычных, пры падрыхтоўцы да залікаў, тэсціравання, удзелу ў навуковых канферэнцыях.

Уменне працаваць з літаратурай азначае навучыцца асэнсавана карыстацца крыніцамі. Перш чым прыступіць да засваення навуковай літаратуры, рэкамендуецца чытанне падручнікаў і навучальных дапаможнікаў.

Вывучэнне навуковай, навучальнай і іншай літаратуры патрабуе вядзення працоўных запісаў.

Форма запісаў можа быць вельмі разнастайнай: просты ці разгорнуты план, тэзісы, цытаты, канспект.

Студэнтам рэкамендуецца самастойна выконваць даклады, індывідуальныя пісьмовыя заданні і практыкаванні, якія прапануюцца пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў. Праца, звязаная з рашэннем гэтых задач і практыкаванняў, уяўляе сабой від інтэлектуальнай практычнай дзейнасці. Яна спрыяе выпрацоўцы ўменні і звычкі рабіць штосьці правільна, а таксама замацаванню навыкаў і ведаў па праблеме.

«ПРЫКЛАДНЫ СПІС ПЫТАННЯЎ ДА ЗАЛІКУ ПА КУРСЕ ДАПАМОЖНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ДЫСЦЫПЛІНЫ»

1. Дапаможныя гістарычныя дысцыпліны ў сістэме гістарычных навук.
2. Палеаграфія як навука.
3. Дахрысціянская пісьменнасць. Паходжанне славянскай пісьменнасці. Кірыліца.
4. Матэрыялі прылады для пісьма.
5. Помнікі пісьменнасці ўсходнеславянскіх народаў.
6. Устаў, паўустаў, скорапіс, вязь як тыпы кірылічнага пісьма.
7. Гістарычная метралогія як навука.
8. Старажытная метралогія. Сістэма вымярэнняў у перыяд XI-XV ст.
9. Метралогія XV-XVII ст.
10. Метралогія XVIII-XX ст.
11. Сфрагістыка як навука. Тэарэтычная сфрагістыка.
12. Пячаткі X-XIII стст.
13. Пячаткі XIV-XVIII стст.
14. Геральдыка як навука.
15. Паняцце герба. Дзяржаўны герб Рэспублікі Беларусь.
16. Гербы уласныя, гарадскія, аб’яднанняў.
17. Тэарэтычная геральдыка: шчыт і яго блазаніраванне.
18. Тэарэтычная геральдыка: знешняя частка герба.
19. Гістарычная храналогія як навука.
20. Час і яго вымярэнне. Паняцце эры.
21. Каляндары і прынцыпы іх пабудовы. Старажытныя каляндары.
22. Юліянскі, грыгарыянскі і новаюліянскі каляндары.
23. Каляндар французскай рэвалюцыі. Праекты сусветнага каляндара.
24. Формулы для вылічэння дат гістарычных падзей.
25. Нумізматыка як навука. Тэарэтычная нумізматыка.
26. Пачатак грашовага абарачэння на тэрыторыі Беларусі. Перыяд рымскага дэнарыя. Першы безманетны перыяд.
27. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі ў VIII-XIV ст.
28. Перыяд куфічнага дырхема і заходнееўрапейскага дэнарыя. Грашовае абарачэнне на Беларусі канца XIII-XV ст. Перыяд пражскага гроша.
29. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі у XVI-першай палове XVII ст.
30. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі ў другой палове XVII-XVIII ст.
31. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі канца XVIII ст. па 1917 г.
32. Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі ў савецкі час.
33. Гістарычная анамастыка. Антрапаніміка.
34. Гістарычная анамастыка. Тапаніміка.

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ СТУДЕНТОВ

Для дыягностыкі кампетэнцый выкарыстоўваюцца наступныя формы:

1. Вусная форма:
- апытанне;
- даклады на семинарских занятках;
- справаздача па індывідуальных заданнях.

2. Пісьмовая форма:
- выкананне заданняў у рабочых сшыткаў;
- праверка канспектаў;
- тэсты;
- эсэ.

3. Вусна-пісьмовая форма:
- аналіз крыніц;
- залік.

ПРАТАКОЛ УЗГАДНЕННЯ ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ

Назва вучэбнай дысцыпліны, з якой патрабуецца ўзгадненне	Назва кафедры	Прапановы аб змяненнях у змесце вучэбнай праграмы ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне	Рашэнне, прынятае кафедрай, якая распрацавала вучэбную праграму (з указаннем даты і нумара пратакола)
Крыніцазнаўства гісторыі Беларусі	Усеагульнай гісторыі і методыкі выкладання гісторыі	–	Рэкамендавана да зацвярджэння (пратакол № 3 ад 31.10.2023)